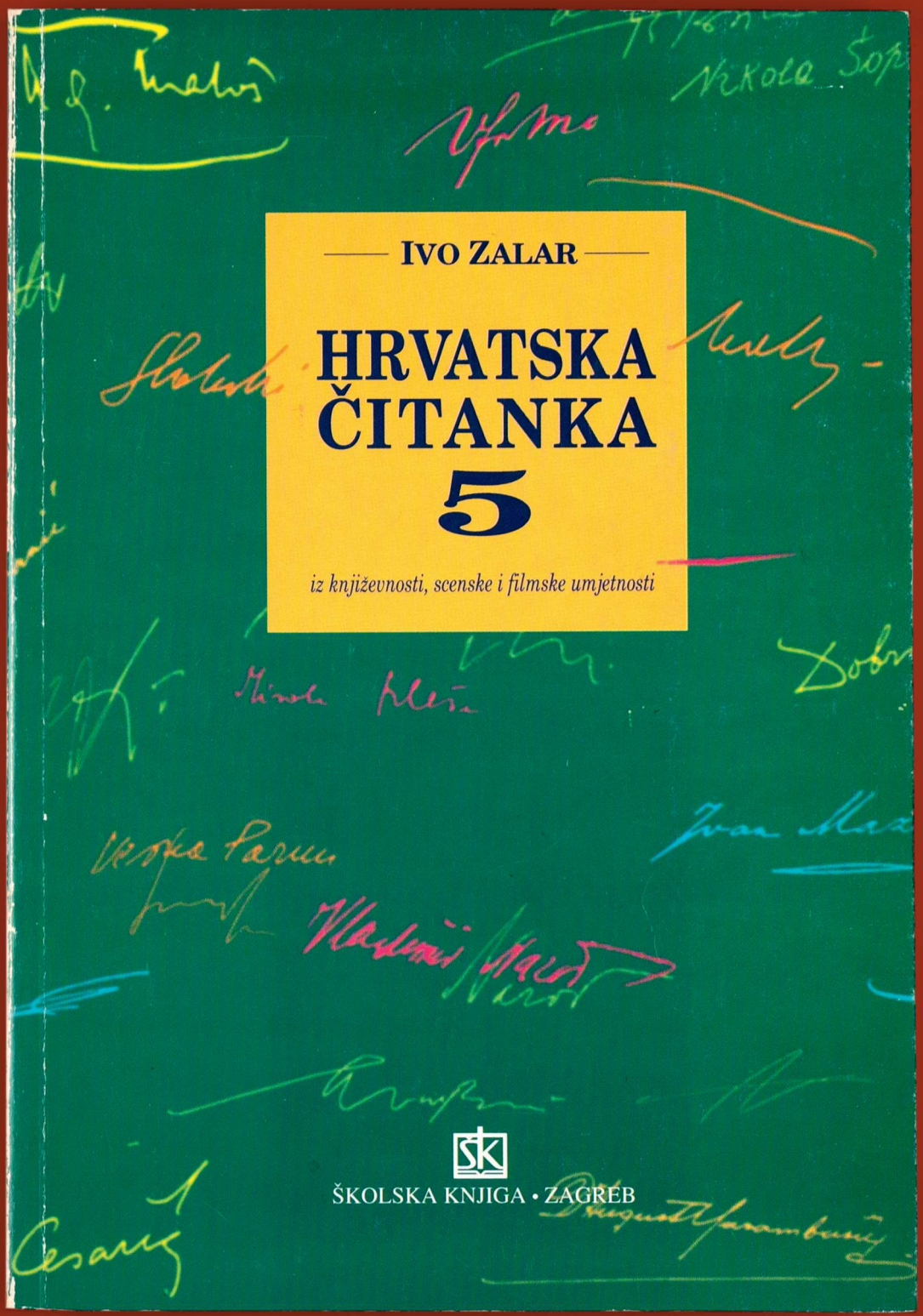

I. Zalar, Hrvatska čitanka 5 iz književnosti, scenske i filmske umjetnosti, Zagreb, ²1994.

HTTPS://DOI.ORG/10.17234/9789533793467.41

Nastava književnosti u višim razredima osnovne škole od 1991. do HNOS-a

MILA PANDŽIĆ

Nastavno područje *Književnost* u okviru nastavnog predmeta Hrvatski jezik u višim razredima osnovne škole u Hrvatskoj oduvijek ima vrlo važnu ulogu u odgoju i obrazovanju, što se potvrdilo i u razdoblju od 1991. do 2006. Hrvatska se 1991. osamostalila. Nastava općenito pa tako i nastava književnosti u 90-im godinama 20. stoljeća odražava svu složenost društveno-političkih i ratnih okolnosti. Treba istaknuti da je tek uspostavljanjem teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske 1998. uspostavljena cjelovitost školskog sustava. Dotad se u školama na okupiranim dijelovima Hrvatske predavao srpski jezik, uz primjenu zakonskih regulativa tadašnje Jugoslavije (usp. Štefančić 2015).

Na početku školske godine 1991/1992. objavljene su izmjene i dopune u *Nastavnom planu i programu za osnovne škole*, s hrvatskim jezikom kao službenim i nastavnim jezikom u Hrvatskoj. Državna neovisnost, postignuta 8. listopada 1991, omogućila je oblikovanje programa za nastavni predmet Hrvatski jezik u kojem će biti zastupljena samo reprezentativna hrvatska književna djela i antologijska iz svjetske književnosti. U skladu s promjenama u čitankama i popisima lektire izostavljaju se tekstovi u kojima se promiče "bratstvo i jedinstvo jugoslavenskih naroda i narodnosti", komunistička ideologija, JNA, "samoupravni socijalizam" i sl. Nije bilo moguće brzo prirediti nove čitanke pa su u školskoj godini 1991/1992. nastavnici prilagođivali postojeće čitanke za više razrede osnovne škole koje su nastale prema nastavnom programu iz 1984. godine: I. Haramina i I. Zalar, *Vrelo bez prestanka. Čitanka iz književnosti, scenske i filmske umjetnosti za V. razred osnovne škole* (VII. izdanje, 1990), J. Skok, Z. Diklić i A. Bežen, *Zvjezdane staze. Čitanka iz književnosti, scenske i filmske umjetnosti za VI. razred osnovne škole* (VII. izdanje, 1990), Z. Diklić i J. Skok, *Darovi riječi. Čitanka iz književnosti, scenske i filmske umjetnosti za VII. razred osnovne škole* (V. izdanje, 1990), J. Skok i A. Bežen, *Plodovi riječi. Čitanka iz književnosti, scenske i filmske umjetnosti za VIII. razred osnovne škole* (IV. izdanje, 1990).

Programi koji nastaju u prvoj polovici 1990-ih godina koncepcijski se nastavljaju na programe iz 80-ih godina 20. stoljeća pa se najveće izmjene uočavaju u sadržajnom dijelu, gdje se težište premješta na nacionalnu te reprezentativne primjere svjetske književnosti. Uključuju se i tekstovi koji potiču njegovanje hrvatske tradicije, hrvatskoga identiteta, upoznavanje hrvatske povijesti i kulture te tekstovi o Domovinskom ratu.

Skupina autora, *Metodičke upute uz interpretacije književnih djela I. kola*, Zagreb, 1994.

D. Merkler, *Ljepota riječi, čitanka za 6. razred*, Zagreb, 1997.

Za školsku godinu 1992/1993. pripremane su nove hrvatske čitanke. Prva je objavljena *Hrvatska čitanka 5. Čitanka iz književnosti, scenske i filmske umjetnosti za V. razred osnovne škole* Ive Zalara (početkom 1993). Slijedile su i ostale, za VI, VII. i VIII. razred.

Školska godina 1994/1995. započela je s potpuno novim nastavnim programima iz književnosti. Čitanke su oblikovane tako da potiču svrhovitu školsku interpretaciju i recepciju. Krajem 1994. Ministarstvo prosvjete i športa donosi odluku o stvaranju nastavnog plana i programa za nastavni predmet Hrvatski jezik u višim razredima osnovne škole. Istodobno je imenovano stručno povjerenstvo koje su činili V. Brešić, D. Fališevac, O. Jambrec, J. Kekez, V. Pandžić, J. Salamon i M. Samardžija. Tijekom pripremanja *Okvirnoga nastavnog plana i programa za više razrede osnovne škole u Republici Hrvatskoj (izmjene i dopune)* najviše je rasprava posvećeno nastavnom području književnost. Taj je plan objavljen 1. kolovoza 1995. U uvodnom dijelu naznačeno je da uspostavlja "stupnjevit sustav jezično-književnog odgoja i naobrazbe od prvog do osmog razreda" (ONPIPOŠ 1995). Posebice je uz nastavno područje književnost istaknuto da su izabrana "reprezentativna djela hrvatske književnosti i antologijska djela svjetske književnosti prema načelima: primjerenosti recepcijskim mogućnostima učenika, tematske i žanrovske raznovrsnosti, odgojne i estetske vrijednosti". Nastavnike se osobito poticalo na izbor tekstova s tematikom stvaranja "samostalne, suverene države Republike Hrvatske i u Domovinskom ratu". U određenju svrhe nastavnog predmeta Hrvatski jezik istaknuto je stjecanje ljubavi "za hrvatski jezik i književnost" te spoznaje "hrvatskoga jezika kao sredstva priopćivanja i umjetničkog izražavanja" i "osnovnog obilježja hrvatske narodne samobitnosti". Dvije su zadaće toga programa osobito važne: "upoznavanje, čuvanje, štovanje i razvijanje vlastitoga nacionalnog i kulturnog identiteta na djelima hrvatske književnosti, kazališta, filma i drugih priopćajnih sredstava" te "upoznavanje književnih djela s tematikom Domovinskog rata i razvijanje svijesti o stvaranju demokratskih uvjeta za slobodan razvoj hrvatskoga jezika, književnosti i

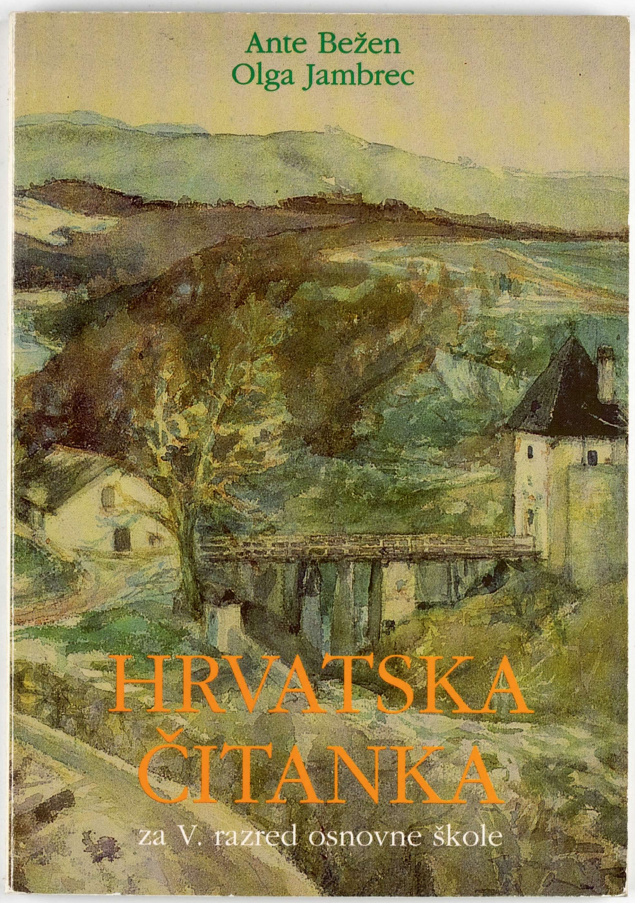

A. Bežen, O. Jambrec, Hrvatska čitanka za V. razred osnovne škole, Zagreb, 1996.

medijske komunikacije". Predviđen je obvezatni i izborni program. Za nastavno područje književnost ponuđen je prijedlog tekstova koji "bi mogli ući u buduće čitanke". Pridodani su naslovi djela za domaću lektiru. Ta su djela birana prema kriterijima izbora književnih djela za odgojne i naobrazbene potrebe sukladno načelima primjerenosti doživljajno-spoznajnim mogućnostima učenika. Predložena su i djela nekih hrvatskih književnika koji su u SFRJ bili zabranjeni.

U skladu sa svrhom i zadaćama nastavnog predmeta Hrvatski jezik, posebno za nastavno područje književnost, za sve više razrede osnovne škole raspisan je 1996. anonimni natječaj za čitanke. Povjerenstvo je izabralo tri prijedloga, čitanke Ante Bežena i Olge Jambrec (Naprijed, Zagreb), Božidara Petrača i Vlade Pandžića (Alfa, Zagreb) i Dunje Merkler (Školska knjiga, Zagreb). Već za školsku godinu 1997/1998. otisnute su čitanke za VI. razred O. Jambrec i A. Bežena *Hrvatska čitanka: za VI. razred osnovne škole* (1997), B. Petrača i V. Pandžića *Hrvatska čitanka 6: udžbenik za 6. razred osnovne škole* (1997) i D. Merkler *Ljepota riječi: čitanka za 6. razred* (1997). U narednim trima godinama tiskane su čitanke za VII, VIII. i V. razred: O. Jambrec i A. Bežen, *Hrvatska čitanka: za VII. razred osnovne škole* (1998), V. Pandžić i B. Petrač, *Hrvatska čitanka 7: udžbenik za 7. razred osnovne škole* (1998), A. Bežen i O. Jambrec, *Hrvatska čitanka za VIII. razred osnovne škole* (1999), V. Pandžić i B. Petrač, *Hrvatska čitanka 8: udžbenik za 8. razred osnovne škole* (1999), A. Bežen i O. Jambrec, *Hrvatska čitanka: za V. razred osnovne škole* (2000), V. Pandžić i B. Petrač, *Hrvatska čitanka 5: udžbenik za 5. razred osnovne škole* (2000). Metodička oprema u nekim je čitankama slijedila složeni analitičko-interpretativni sustav, a u drugima je bilo više prilagodbe jednostavnijemu problemsko-recepcijskom sustavu. Premda je podjednaka usmjerenost na učenike, u čitankama izdavačke kuće Naprijed ponuđeno je više pomoći nastavnicima usmjeravanjem njihova rada prema uobičajenu slijedu analize književnoga djela. Anketni rezultati pokazali su veći nastavnički interes za te čitanke, što im je ubrzo donijelo status glavnih, a zatim i jedinih čitanki za više razrede osnovne škole do 2006. (*Katalog odobrenih udžbenika za šk. god. 2002/2003*).

Za nastavno područje književnost u okviru nastavnog predmeta Hrvatski jezik u višim razredima osnovne škole ponajvažniji su dokumenti Ministarstva prosvjete i športa: *Odluka o popisu lektire za osnovnu školu i srednje škole* (2001), *Kurikularni pristup promjenama u osnovnom školstvu. Razrada okvirnoga nastavnog plana i programa u funkciji rasterećenja učenika. Predmetna nastava* (2002) te osobito *Hrvatski nacionalni obrazovni standard* (HNOS). *Predmet: Hrvatski jezik* (2005). Glavna je koncepcija HNOS-a usmjerivala na "rasterećivanje gradiva od nepotrebnih sadržaja" ili na njihovu prilagodbu učeničkoj dobi. Sukladno tome razrađene su nastavne teme kao sadržajne i logičke cjeline za svaki razred, a za svaku temu navedeni su "ključni pojmovi" i "obrazovna postignuća" koja su podrazumijevala određenje osnovnih znanja, sposobnosti i umijeća koje učenik treba steći (HNOS 2005). Budući da su nastavne teme u okviru nastavnog predmeta Hrvatski jezik bile opsežne i neizostavne, očekivano je povećanje nastavne satnice (u skladu s europskim satnicama materinskog jezika u obveznoj školi). Satnica nije povećana, stoga su neke teme pomaknute u viši razred. Nastavno područje *Književnost* rasterećeno je od apstraktnih književnoteorijskih pojmova, prezahtjevnih interpretacija, opsežne domaće lektire itd.

Nakon službenoga prihvaćanja HNOS-a slijedio je *Eksperimentalni nastavni plan i program za osnovnu školu 2005/2006.* (2006) te *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006). Od školske godine 2006/2007. taj je plan i program postao obvezan, što je podrazumijevalo priređivanje novih čitanaka te nabavu knjiga za školske knjižnice prema novome službenom popisu lektire.